

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון
שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

כיסוי ראש ג: מי מחויבת

מניין אנו יודעים כי החיוב לכסות את הראש חל רק לאחר הנישואים?

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפון, שיינע גולדברג, והרב דוד ספרלינג

תרגום: אביגיל נאמן | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

כיסוי ראש ונישואים

למדנו שהתלמוד לומד את חיוב כיסוי ראש מפרשת סוטה. נחזור כעת לקטע הרלוונטי:

כתובות עב ע"א

ראשה פרוע דאורייתא היא! דכתיב "ופרע את ראש האשה" ותנא דבי רבי ישמעאל: אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש

התלמוד מפנה את הצייווי באופן כללי כלפי "בנות ישראל" ואינו מציין שהחיוב חל דווקא על אישה נשואה. נשאלת השאלה: האם החיוב לכסות את הראש חל על כל הנשים?

מצד אחד, הסוטה היא בהגדרתה אישה נשואה. ועוד, הדיון התלמודי הדין בחיוב כיסוי ראש מופיע דווקא בהקשר של אישה נשואה שעלולה להפסיד את כסף כתובתה בשל עבירה על דת יהודית. ההסבר לכך הוא שהסטנדרטים לכבוד ולצניעות המצופים מנשים נשואות הם גבוהים יותר מאלו של נשים שלא נישאו. אך מצד שני, המילים בברייתא מתייחסות ל"בנות ישראל", ללא צמצום דווקא לבנות ישראל נשואות.

הראשונים חלוקים בשאלה מי חייבת בכיסוי ראש:

1. **כל הנשים** – הרמב"ם כותב שהאיסור לגלות את הראש במרחב הציבורי חל על נשים נשואות ורווקות כאחד.

רמב"ם אסורי ביאה כא, יז

לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש.

ראינו שהמשנה מציינת כי כלה בתולה מגיעה לחתונתה בראש פרוע.¹

משנה כתובות ב, א

¹ משנה כתובות ב, א

אם יש עדים שיצאת בהינמא וראשה פרוע כתובתה מאתים

אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים

הרמב"ם מבין שפריעת ראש הבתולה ביום נישואיה היא רק אחד משלל מנהגי החתונה הנוהגים בכלה בתולה.²

2. **רק נשים לאחר נישואין** – דעה המובאת בשם הגאונים מציעה דעה מנוגדת לעמדתו של הרמב"ם, וצמודה יותר לפשט המשנה:

שיטה מקובצת כתובות טו ע"ב
... וראשה פרוע פי' [=פירושן] מגולה וכך היו נוהגין לבתולה ולא לאלמנה והאי דאמרין ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש איכא למימר בנשואות קא מיירי [=יש לומר שמתייחס לנשואות]. מלקוטי הגאונים.

כפי שהמשנה במסכת כתובות מלמדת אותנו, ראשה המגולה של כלה בתולה משמש כסימן ברור לכך שהיא לא נישאה לפני כן. הגאונים מסיקים מכך שהחיוב לכיסוי ראש חל רק עם הנישואים.

פסיקתו של השולחן ערוך

השולחן ערוך דן בחיוב כיסוי ראש בהלכות אישות שבחלק אבן העזר, שם הוא מצטט את הרמב"ם כמעט מילה במילה ומייחס את החיוב בכיסוי ראש לנשים נשואות ופנויות כאחד.

שולחן ערוך, אבן העזר כא, ב
לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש.

לאור המקורות שמבחינים בין נשואות לרווקות בעניין כיסוי הראש, מפרשי השולחן ערוך טענו שיש לדייק בפסיקה זו של השולחן ערוך לאור דבריו במקום אחר. הם משווים בין פסיקה זו לבין פסיקתו בהלכות קריאת שמע (בחלק אורח חיים) לעניין אמירת שמע כנגד הערוה, שם מחלק המחבר בין נשים נשואות לבתולות:

שולחן ערוך, אורח חיים עה, ב
שער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו... אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש, מותר.

לכאורה, הפסיקות סותרות זו את זו. מאבן העזר משתמע שעל כל אישה לכסות את ראשה, אך באורח חיים השולחן ערוך מתייחס לבתולות כמי ש"דרכן לילך פרועות הראש" כדבר המובן מאליו.

יותר מזה, אם דיני ערוה חלים על שיער האישה דווקא כשחל עליה חיוב כיסוי ראש, ופנויות מחויבות בכיסוי ראש, איך ייתכן ששיער ה"בתולות" לא נחשב כערוה?

הסבר הבית-שמואל

הבית-שמואל מוצא מפתח לפתירת הסתירה בהבדלי הניסוח בין שתי הפסיקות. כאמור, באבן העזר משתמש השולחן ערוך במושג 'פנויה', ואילו באורח חיים הוא משתמש במושג 'בתולה'. הבית-שמואל מבאר שהמונח 'פנויה' מתייחס לאישה שנישאה כבר בעבר, אלא שכעת היא פנויה, כלומר גרושה או אלמנה.

בית שמואל כא, ה

---

² פירוש המשנה לרמב"ם כתובות ב, א
שעשו לה מה שדרך אנשי אותו המקום לעשות לבתולות ממיני התכשיטים או מיני השחוק וכיוצא בהן.

א' פנויה – היינו אלמנה או גרושה אבל בתולה מותר ...

על פי הבנה זו, נשואות ונשים שהיו נשואות בעבר חייבות בכיסוי הראש, ורווקות אחרות אינן חייבות בו. הסבר זה מסתדר יפה עם ההבחנה במקורות כמו המשנה בין נשואות ובין נשים שלא נישאו מעולם.

נישואין והגדרת הערוה

מדוע מעמד הנישואין משפיע על הגדרת שיער האשה כערוה? מקור ההבחנה הזאת נמצא בדברי הראב"ה:

ראב"ה חלק א – מסכת ברכות סימן עו
וכל הדברים [שהזכרנו למעלה] לערוה דווקא בדבר שאין רגילות להגלות, אבל בתולה הרגילה בגילוי שער לא חיישין, דליכא הרהור.

חז"ל הרחיבו את דיני ערוה והורו שמקומות בגוף המכוסים בדרך כלל נחשבים לערוה כאשר הם גלויים. שיערה של אישה נשואה הוא מכוסה בדרך כלל בשל החובה הנלמדת מהסוטה, ובשל היותו רגיל להתכסות הוא נחשב כערוה.

על פי הראב"ה (והרא"ש, הטור והשולחן ערוך בעקבותיו),³ מכיוון שנשים בתולות רגילות ללכת ללא כיסוי ראש, הגברים רגילים לראותן כך, ולכן שערן אינו מעורר אותם למחשבות לא ראויות, וממילא אין זה נחשב ערוה.⁴

האם לשיטת הראב"ה, כאשר גבר רואה שיער של אישה ואינו יודע אם היא נשואה, זה נחשב ערוה ואסור לקרוא מולו קריאת שמע? כנראה שלא, אלא אם כן יש לשיער הזה השפעה עליו. ובכל זאת, ההבחנה של הראב"ה הופכת להגדרה הלכתית פורמלית, המיושמת בין אם הגבר מכיר את מצב משפחתי של האישה שהוא רואה ובין לא. (בדרך כלל, גברים מכירים את הנשים שעשויות להיות בקרבת מקום בשעת קריאת שמע ואת מצבן המשפחתי. ניתן להניח שאישה לא מוכרת שראשה מגולה אינה נשואה, כך שיערה לא נחשב חלק מהגוף שדרכו להיות מכוסה, ולכן מותר לקרוא מולה קריאת שמע.)

יש סוגים של ערוה שהם מוחלטים, מצבם לא משתנה בשום מצב. אחרים תלויים בגורמים שונים. הראב"ה ואלו שמאמצים את גישתו סבורים שהגדרת השיער כערוה תלויה בגורמים כמו הרגל הגברים לראות את השיער והחיוב לכסותו.

השאלה אילו מן הגורמים הללו הוא המרכזי קריטית לדיון הלכתי אחר. נחלקו הפוסקים בשאלה אם שיער גלוי של אישה נשואה נחשב לערוה גם במקומות שבהם המון נשים נשואות יוצאות כך, בניגוד להלכה. ערוך השולחן טוען שבמקרה כזה שיער אינו נחשב לערוה, כיוון שהגדרת שיער כערוה מבוססת על היותו רגיל להתכסות.⁵ לעומתו, המשנה ברורה טוען שהשיער עדיין נחשב לערוה גם

³ רא"ש מסכת ברכות ג, לז

אמר רב ששת שער באשה ערוה בנשים שדרכן לכסות שערן אבל בתולות שדרכן לילך פרועות מותר לקרות כנגדן:

⁴ הרב יעקב אריאל תוהה על החיוב בכיסוי ראש דווקא לאישה נשואה, ומכאן מבחין ומגדיר מהי ה"ערוה" שבשיער של אישה נשואה: הרב יעקב אריאל "חובת הכיסוי" מתוך הספר "מעל ומעבר", עמ' 55
מכאן מוכח שאין השיער ערוה בעצם, אלא הגדרתו הפוכה: מכיוון שהתורה חייבה אשה נשואה לכסות את ראשה נוצר בגילוי שיער זה איסור ערוה. לא הערוה חייבה את הכיסוי אלא אדרבה, הכיסוי יצר את הערוה. אלמלא חייבה התורה את האישה הנשואה בכיסוי לא היה בשערה משום ערוה.

⁵ ערוך השולחן או"ח ה, ז

ועתה בואו ונצווח על פרצות דורנו בעוונותינו הרבים שזה שנים רבות שנפרצו בנות ישראל בעוון זה והולכות בגילוי הראש, וכל מה שצעקו על זה הוא לא לעזר ולא להועיל. ועתה פשתה המספחת שהנשואות הולכות בשערותן כמו הבתולות אוי לנו שעלתה בימינו כך. מיהו על כל פנים לדינא נראה שמותר לנו להתפלל ולברך נגד ראשיהן המגולות כיון שעתה רובן הולכות כך והוה כמקומות המגולים בגופה, ... וכיון שאצלנו גם הנשואות כן, ממילא דליכא הרהור.

במצב כזה, כיוון שהחייב לכסותו הופך את הגדרתו כערווה למוחלטת.⁶

האם יש מגבלות כלשהן על גילוי ראשן של רווקות שלא נישאו?
המגן אברהם מציע שישנה הקפדה על שיערן של נשים שלא נישאו מתוך דאגה לצניעות, אם כי לא קיימת דרישה מלאה לשמור עליו מכוסה:

מגן אברהם סימן עה, ג
...שסותרות קליעות שערן והולכות בשוק דזה אסור אפילו בפנויה, ע"כ [על כרחך] קרא לא איירי [=הפסוק לא מתייחס] בפנויה רק שמדת צניעות היא לבתולות שלא לילך כן:

המגן אברהם מתרץ את הסתירה הנראית בשולחן ערוך באופן ייחודי. הוא סבור שהחייב מדאורייתא לכסות את השיער חל רק על נשים נשואות, וזו הסיבה לכך שהשולחן ערוך מוציא נשים רווקות מהדין על מה מותר לגברים לראות בשעת קריאת שמע. אולם, נשים רווקות עדיין כלולות לחלוטין בחובה האישית להיות צנועות. המגן אברהם מאמין שבשל חובת הצניעות, על נשים רווקות לאסוף את השיער, למשל בצמה. עם הנישואין חל החייב מדאורייתא לכיסוי ראש, ובכללו הגבלות צניעות נוספות.

נראה שתירוצו של המגן אברהם מתבסס גם על משמעות המילה "פרע" כפיזור. לדעתו פנויות אסורות ללכת בשוק כשהן פרועות ראש, כשהכוונה לשיער פזור ולא מסודר.

אף שדעת המגן אברהם היא יחידאית, ישנן קהילות חסידיות שבהן בנות ונשים רווקות קולעות את שיערן בצמה. מתוך צניעות, נשים רווקות בקהילות רבות דואגות שלא להסתובב בשיער ארוך מאוד או פרוע.

גרושות ואלמנות האם אלמנות ולגרושות חייבות בכיסוי ראש?

כפי שראינו לעיל, השולחן ערוך קובע שגם נשואה וגם פנויה מחויבות לכסות את ראשן. הבית-שמואל צמצם את הגדרת 'פנויה' וביאר שאינה כוללת בתולות,⁷ אך כוללת גרושות או אלמנות.

לכן, בדרך כלל מחויבת אישה גרושה או אלמנה לכסות את שיערה. התלמוד הירושלמי תומך בקביעה הלכתית זו:⁸

⁶ משנה ברורה סימן עה, י

...ודע עוד דאפילו אם דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור ... כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין [ויש בזה איסור תורה מדכתיב ופרע את ראש האשה מכלל שהיא מכוסה] וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן ולא בא למעט רק בתולות שמתרות לילך בראש פרוע...

⁷ מה עם אישה שלא נישאה אף פעם אך איננה בתולה? חלקת מחוקק אכן מחייב אותה בכיסוי ראש. פתחי תשובה שם מביא כמה דעות חלוקות על החלקת מחוקק, כולל זו של הפנים מאירות. לדעתו, כיסוי ראש לאישה נשואה נחשב לדין מדרבנן, ומטרתו היא למנוע בושא מאישה רווקה שנמצאת בהריון, כך שזכותה של האישה לסרב לו. אכן, המשנה ברורה פוסק שאין לכפות כיסוי ראש על אישה במצב כזה אם היא אינה רוצה בו. חלקת מחוקק אכן העזר כא, ב

אחת פנויה ואחת אשת איש – פנויה בעולה קאמר אבל בתולה אמרינן דיוצאה בהינמא וראשה פרועה וכן הוא בב"ח ועיין במרדכי

שו"ת פנים מאירות א, לה

אבל כיון דנתברר דפנויה אין כאן איסור דאורייתא א"כ [=אם כן] מה לנו להכניס ראשינו לילך עמה בגדולו' לכוף אותה שתכסה ראשה ואם בשביל הכתובה הלא כל הנושא אשה בודק וחוקר אחריו וכיון דנתפרסם שזנתה כל מה שיעשה לה כתובה מדעתו הוא ורשות בידו להוסיף והא דנהגו לכסות ראשה עושים לטובתה שלא תהי' חרפה וגדופה לכל עובר אורח שיראה אותה כריסה בין שיני' וידע שזנתה אבל היכא שהיא אומרת שלא ניחא בתקנתה כגון דא שומעין לה הנל"עד [=הנראה לפי עניות דעת] כתבתי מאיר

משנה ברורה סימן עה, יא

בתולות שנבעלו צריכין לכסות הראש ומ"מ [=ומכל מקום] אם זינתה ואינה רוצה לצאת בצעיף על ראשה כדרך הנשים אין יכולין לכופה.

8 דגול מרבבה אבן העזר כא, ב

תלמוד ירושלמי כתובות ב, א בתולה מן הנישואין אינה יוצאת וראשה פרוע

על פי קריאה פשוטה במובאה זו, מרגע שאישה נישאה היא מחויבת בכיסוי ראש, אפילו אם הנישואין לא באו לידי מימוש, קל וחומר אם היא חיה למשך תקופה מסוימת כאישה נשואה. החיוב חל עם הנישואים, ואולי מאז הוגדר שערה כמקום שרגיל להיות מכוסה.

היתרים לאלמנות ולגרשות

כיוון שמקור החיוב בכיסוי ראש נלמד מפרשת סוטה, שהיא נשואה, טוען הרב משה פיינשטיין שהחיוב בכיסוי ראש לאלמנה ולגרשה הוא קל יותר. לדעתו תוקפו מדרבנן מדין 'דת יהודית'.⁹ יתר על כן, האיסור ללכת בראש גלוי הוא "לאו הבא מכלל עשה" (ממצוות פריעת ראש הסוטה מדייקים ששאר הנשים אסורות בכך) שדינו כמצוות עשה ולא כאיסור רגיל. שתי הנקודות הללו יחדיו יוצרות אפשרות להקל במקום של צורך גדול.

מה נחשב צורך גדול? הדוגמאות המובאות בספרות ההלכתית קשורות בקושי להתפרנס או למצוא בן זוג חדש.

1. לצורך פרנסה. בשו"ת שוטח הרב פיינשטיין את טיעונו המאפשר גילוי ראש במקרים של לחץ כלכלי:

שו"ת אגרות משה אבן העזר א, נז
נשאלתי בדבר אשה שנתאלמנה וצריכה לפרנס בניה ואינה מוצאה להשתכר למשרה שיהיה כדי לפרנס את בניה אלא באם לא תכסה את ראשה כשתהיה בהאפיס [=במשרד] לעבוד במשרתה אם רשאה. והשבתי שיש להתיר לה בצורך גדול כזה, דהא פשוט... שגם אלמנה אסורה ללכת פרועת ראש הוא רק מצד דת יהודית דמדאורייתא הא רק באשת איש נאמר, ולכן כיון שיש לפרש דמאחר שלא נאמר בתורה בלשון איסור הוא רק חיוב עשה שתלך בכיסוי הראש. .... אם הוא רק חיוב עשה הוי גם אונס ממון דיותר מחומש... אך מכל מקום באשת איש שהוא דאורייתא יש לאסור ...

הרב פיינשטיין מסביר שלעולם איננו מצויים להוציא יותר מסכום מסוים כדי לקיים מצוות עשה. אובדן יכולת קיום המחיה של אישה בשל כיסוי ראש בהחלט חורג מהגבול הזה.

במקרה של אישה נשואה, אנו נזהרים יותר. אפילו לחץ כלכלי רב לא היה מספיק כדי להתיר עבירה על חיוב מדאורייתא, שעלול להיות גם איסור ולא רק מצוות עשה. אבל במקרה של אישה שהייתה נשואה ואינה עוד, רואה הרב פיינשטיין מקום להקל.

2. פגישות לצורך חתונה. כיסוי הראש עלול להקשות על מאמצי האישה למצוא בן זוג חדש ולהתחתן בשנית. מכיוון שכיסוי ראש משמש במקרים רבים כסממן של מעמד הנישואין, הוא עלול להרתיע בני זוג פוטנציאליים. בתשובה אחרת, מכיר הרב פיינשטיין בחשש הזה:

[שו"ע] יפה כיוונו החלקת מחוקק והב"ש [=והבית שמואל] דהיינו אלמנה וגרושה והוא מדברי הירושלמי בפ"ב [=בפרק ב] דכתובות סוף הלכה א'

⁹ ראו גם את נכדו של הישועות יעקב. לפי ההגיון הזה, הבעיה היחידה אצל אלמנה או גרושה היא מדין ערוה, כך שהיתר לא לכסות את הראש תלוי בשאלה אם שיער נחשב למקום שדרכו להתכסות מרגע שיש חיוב והלאה, או רק בניסבות שבהן המנהג בפועל הוא לכסות אותו. ראו כאן:

<http://hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=7679&st=&pgnum=55>

ישועות יעקב אבן העזר כא – תשובת נכד המחבר

ואלמנה וגרושה מהנישואין גם כן אסורות לילך פרוע ראש לא מצד איסור תורה דופרע את ראש האשה ורק דכיון שכבר כסו ראשן, אסורות שוב לגלותו משום ערוה

שו"ת אגרות משה אבן העזר ד: לב,ד

והא דנסתפק כבוד תורתו הרמה באשה צעירה גרושה שאינה רצונה שידעו שהיתה נשואה שלכן רצונה ללכת בלי כיסוי הראש ואף שאין רצונה לרמות... כוונתה דאחר שיכירו אותה ותמצא חן בעיני אחד לנושאה לא תאבד חינה כשתספר לו אחר כך שהיה לה בעל ונתגרשה, אבל כשידעו מתחלה שהיא גרושה לא ירצו לחשוב אודותה כלל, והוא דבר מובן שיש לחוש לזה... שיש להתיר גם לה שהוא הפסד גדול לענין השגת אחד לנושאה כמו שהתירתי שם, דגרושה שצריך לכסות ראשה אינו גם כן מדאורייתא אלא מצד דת יהודית, אבל צריכה לידע שבמקום שאין לה לחוש צריכה לכסות ראשה ולא תהיה מותרת לגמרי בשביל זה.

הרב פיינשטיין מתיר לאלמנה או לגרושה לגלות את ראשה לצורך נישואין. הגדרים בשאלה אם מותר לה לגלות את ראשה רק בזמן פגישה או בכל מצב שבו היא עלולה לפגוש בן זוג פוטנציאלי אינם ברורים. למעשה הגדרים משתנים בין הקהילות השונות ומאישה לאישה.

פאות

לא כל הפוסקים מסכימים עם גישתו של הרב פיינשטיין. הרב עובדיה יוסף, למשל, אינו מתיר לאלמנות או לגרושות לצאת כאשר ראשן מגולה. אולם הוא כן מתיר להן לחבוש פאות, כיסוי ראש שאינו בולט, אף שלנשים נשואות הוא אינו מתיר לחבוש פאות ככיסוי ראש. (על זה נלמד [במאמר הבא](#)).

שו"ת יביע אומר חלק ד – אבן העזר סימן ג

לאשה גרושה או אלמנה פנויה שכל עיקר איסורן לצאת בפריעת ראש לרשות הרבים אינו מן התורה... יש להקל להן בפאה נכרית.

הרב עובדיה יוסף מסכים עם הרב פיינשטיין שרמת החיוב של כיסוי ראש לגרושות ואלמנות היא מדרבנן, וממילא קיים פתח ומקום להתיר.

אישה שהייתה נשואה בעבר יכולה לנהוג לפי שיטה מקלה יותר לגבי איך ואיפה היא מכסה את ראשה, יותר ממה שנהגה כשהייתה נשואה, ללא ויתור על קיום המצווה.

מדוע חיוב כיסוי ראש אינו מפסיק באופן אוטומטי עם סיום הנישואין?

אישה נשואה, נתונה לדרישה יתרה לצניעות ולכבוד מאשר לפני החתונה. מרגע שמעמדה מזוהה עם כיסוי ראש, השינוי הוא לא לגמרי הפוך, גם אם מעמדה המשפחתי השתנה. הרי סימון המעמד המשפחתי אינו הסיבה ההלכתית לחובת כיסוי הראש.

סיום הנישואין, בין אם במוות ובין אם בגירושין, הוא לרוב זמן של מערבולת רגשית. לאחר המעבר הראשוני למציאות החדשה, אישה עשויה לעבור תהליך של הגדרה, גילוי או קניין מחודש של זהותה. מכיוון שכיסוי ראש הוא מרכזי כל כך בהופעה החיצונית של אישה וקשור כל כך לנישואיה, סביר שתהליך זה יכלול מחשבות כיצד ואם היא תרצה להמשיך לכסות את ראשה.

ייתכן שאישה בסיטואציה כזו תעדיף להמשיך לכסות את ראשה. ייתכן שהיא נהנית מכיסוי ראשה. ייתכן שהיא מרגישה שכיסוי הראש נותן לה כבוד או מעמד חברתי בתוך הקהילה. ייתכן שהכיסוי מעניק לה רציפות שעוזרת לה לשמר את זהותה בשעת מעבר לחיים שאחרי הנישואין. ייתכן שהיא רואה בכיסוי הראש אידיאל הלכתי גבוה שאליו היא שואפת.

ובמילים של שיינע ספולטר:

שיינע ספולטר, ראות האלמנה, מחבואים, עורכת לין שרייבר (ירושלים: אורים, 2006).
כך אני נשארתי סתירה פנימית, אישה לא נשואה עם חיוב של נשואה. אני מאמצת את האחריות שלי עם שמחה ועם עצב. אני שמחה לקיים את החיובים המרוממים אותי לדרגת קדושה, אך עצובה שאיני יכולה להגיע לפוטנציאל המלא שלי כחלק מזוג. אני גאה שהייתי נשואה לתלמיד

החכם הנפלא שהיה בעלי ושאני אם וסבתא לילדים מסורים לחיי תורה. ברצוני שאנשים תמיד יכירו את הצד הזה שבי. מסיבה זו, ובגלל שכך הודרכתי, אני מכסה את ראשי בגאוה.

יכולים להיות לאישה רגשות מעורבים, אך היא תרגיש יותר בנוח להמשיך לכסות בשל הציפיות הקהילתיות, במיוחד אם יש לה ילדים ואם אימהות נוספות בקהילה מכסות את ראשן.

לעומת זאת, ייתכן שאישה תמצא שהמשך כיסוי ראשה מכאיב לה רגשית. ייתכן שהיא מעולם לא נהנתה מכיסוי שיערה. ייתכן שהיא תחווה את כיסוי הראש כתזכורת תמידית לטראומה שחוותה בעת נישואיה, או בסופם. או שהיא תרגיש שכיסוי הראש אינו מתאים יותר לתחושתה על אודות זהותה.

קושי רגשי

כיסוי ראש מכל סוג לאחר סיום הנישואין יכול ליצור מתח רגשי, כאשר האישה מתרגלת למעמדה החדש. בריאות רגשית היא סעיף שיכול להוביל להתחשבות בפסיקה הלכתית, כך שעל אישה במצב כזה לחפש מקור להתייעצות הלכתית אפילו אם שאר הקריטריונים להקל אינם רלוונטיים לה.

כלות בחתונה

ממתי כלה צריכה להתחיל לכסות את ראשה?

ישנן דעות שונות בנוגע לשלב בטקס הנישואין שבו מתחילה לחול חובת כיסוי ראש על הכלה.

על פי הדעה המחמירה ביותר, כלה צריכה לכסות את ראשה מיד לאחר האירוסין (המתרחשים בימינו באמצעות נתינת הטבעת בחופה). זה השלב שבו היא נאסרת על גברים אחרים.

שו"ת חוות יאיר סימן קצו

דאיך תלך פרועת ראש והרי היא אשת איש. ואפילו אם תרצה לומר דארוסות בזמן הש"ס היו הולכות פרועות ראש, היינו מפני שהיו בימיהם האירוס זמן רב לפני הנישואין.

אירוסין

החוות יאיר מסביר שאישה נשואה הייתה רשאית אולי להשאיר את ראשה מגולה רק בתקופת התלמוד, כאשר הייתה הפרדה ברורה ועבר זמן רב בין שלב האירוסין לשלב הנישואין. בימינו, אירוסין ונישואין מתרחשים בזה אחר זה תחת החופה, כך שהחיוב בכיסוי ראש מתחיל מוקדם יותר.

פוסקים רבים, כולל המהר"י לוי,¹⁰ ר' עקיבא איגר¹¹ והמשנה ברורה¹² סוברים כך, אולם רבים מהפוסקים חולקים על כך.

לאחר הנישואין

כפי שראינו, המשנה מלמדת שכלה בתולה הייתה מגיעה לחתונתה בשיער פזור. בתקופת המשנה, החתן היה מארס את הכלה כשנה לפני הנישואין. הירושלמי המצוטט לעיל מציין שאישה לאחר הנישואין

¹⁰ מהר"י הלוי (רב יצחק בן רב שמואל הלוי, 1580-1640, פולין) טוען שהכלה המתוארת במשנה כהולכת לחתונתה בשיער פזור כן כיסתה את ראשה, אך השאירה כמה שערות כדי להצהיר שהיא בתולה:

שו"ת מהר"י הלוי סימן ט

נמצינו למידין דארוסה דינה כנשואה שאסורה לצאת בפריעת ראש. ...

¹¹ שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא תניינא סימן עט

א"כ [=אם כן] בודאי אין לסמוך על השב"י [=שב"י] נגד דעת הגאונים, הנ"ל [=הנזכרים לעיל], ואף אם לא הי' מעיקר הדין, הי' ראוי לדון מטעם המסתבר של החו"י [=החוות יאיר]

¹² משנה ברורה סימן עה, יא

בתולות – ובתולות ארוסות אסורות לילך בגילוי הראש

לא היתה יוצאת בראש גלוי, אפילו אם היא לא קיימה יחסים.

קריאה פשוטה של המקורות הללו מצביעה על כך שסיום טקס הנישואין הוא הנקודה שבה אישה מתחייבת בכיסוי ראש. ישנן דעות שונות לגבי מתי בדיוק מסתיים טקס הנישואין לצורך זה:

1. **לאחר החופה.** הגדרה אחת של סיום טקס הנישואין היא אמירת שבע הברכות תחת החופה.

אם אכן החובה לכסות את הראש חלה מיד לאחר החופה, הרי שבפועל צריכה הכלה לכסות את ראשה מראש, שכן זה לא מעשי לכסות אותו תוך כדי החופה. היום, גם האירוסין וגם הנישואין מתרחשים תחת החופה, כך שבהגעה לחופה בראש מכוסה מקיימים גם את הדעה הסוברת שצריך כיסוי ראש מיד לאחר האירוסין. לכן פוסק הרב משה שטרנבוך שעל הכלה להגיע לחופה בראש מכוסה.

תשובות והנהגות כרך ה סימן שלד

ובירושלמי ... הרי מפורש שאין היתר בפריעת ראש לנשואה אפילו לא נבעלה, ולכן בוודאי ראוי שתבוא לחופה עם כיסוי ראש ותישאר כן.

2. **לאחר הייחוד.** הגדרה נוספת של סיום טקס הנישואין היא כאשר הזוג מתייחד יחד לאחר החופה. אם החיוב חל רק עם הייחוד, כלה אשכנזיה אינה צריכה לכסות את ראשה עד שהזוג יוצא מחדר הייחוד. לפי הבנה זו יש בסיס איתן לרוב הכלות הספרדיות שלא לכסות את ראשן כלל בחתונה, מכיוון שזוגות ספרדיים בדרך כלל אינם מתייחדים בחתונה אלא מחכים להגעתם הביתה.

שו"ת יחווה דעת ה, סב

אין הכלה חייבת לכסות ראשה מיד לאחר שבע ברכות שתחת החופה, מפני שדינה עדיין כארוסה עד לאחר הייחוד. ולפי מה שנוהגים יוצאי אשכנז שהחתן והכלה מתייחדים מיד לאחר השבע ברכות שתחת החופה, על הכלה לכסות את ראשה מיד לאחר צאתה מחדר הייחוד. אבל הספרדים ובני עדות המזרח לא נהגו להתייחד אלא רק לאחר גמר הסעודה כשהולכים לביתם.

לשיטה הסוברת שהחיוב חל רק לאחר הייחוד, כלה שתתייחד עם בעלה רק לאחר החתונה אינה צריכה לכסות את ראשה עד לאחר מכן.

אפילו בעבור זוגות אשכנזיים המתייחדים ב'חדר ייחוד' בחתונה, ייתכן שהחיוב חל רק לאחר הלילה הראשון שלהם יחד. הרב משה פיינשטיין מסביר:¹³

אגרות משה אורח חיים ו:ג

שהחיוב חל כשיש לה שם בעולה, וזה הוי אחר לילה הראשונה, דאז היא בחזקת בעולה, בין אם היה חופת טהורה או חופת נדה.

לפי הרב פיינשטיין, הייחוד במהלך הלילה הראשון נותן לאישה מעמד של מי שיש לשער כי קיימה יחסים, אפילו אם הזוג לא מימש את נישואיו בפועל.¹⁴ השינוי המעמדי הזה הוא שמפריד בין נשואות לבין נשים רווקות, אשר אינן מחויבות בכיסוי ראש. על השיטה הזו מרבים לסמוך כדי לאפשר לכלות שלא לכסות את שיערן בחתונה או עד הבוקר שלמחרת.

ההינמה

¹³ זמין כאן:

https://drive.google.com/file/d/0BwgoR9DvCEi_NWU5ZTBhN2ltNTQ4Mi00MzE3LWE4ZGMtZDk5NDhlNDkyYW/M5/view?resourcekey=0-TEREPemfDm5QMDLabRs1Xg

¹⁴ בניגוד לכך, שבות יעקב טוען שתחילת החיוב בא עם קיום היחסים, שיטה התואמת לדעה שאישה שלא נישאה אך קיימה יחסים תהיה חייבת לכסות את ראשה.

ייתכן שכלה שאינה מכסה את ראשה באופן מלא בחתונתה סומכת על גורם אחר – ההינומה. אף שההינומה בחתונה אינה נחשבת ככיסוי מלא, ייתכן שיש היתר מיוחד לכלות להסתפק בכך.

הרב שלמה זלמן אוירבך, ציטוט ב"את צנועים חכמה" א: קסו
אך בנוגע לכיסוי הכלה בזמן החופה והסעודה אף שהמשנה ברורה בסימן עה ס"ק יא מחייב
כיסוי גם לארוסה, וכל שכן לנשואה, אך אף על פי כן אם הכלה לא רוצה או אחד מן הצדדים
יש לוותר ולסמוך על ההינומה שהכלות מתכסות בכך אף על גב שזה דק.

הסתמכות על ההינומה יכולה להסביר את המנהג הרווח להשאיר את הינומת החתונה מאחורי הראש
במהלך סעודת הנישואין. כלה המסתמכת על דעה זו (ולא על דעת הרב משה פיינשטיין) שמורידה את
הינומת החתונה לפני עזיבת אולם החתונה, תצטרך לכסות את ראשה בשלב זה.

[במאמר הבא](#) נעסוק באופן שבו אישה צריכה לכסות את שיערה.